

לבטיו של "עתון ציוני עולמי" לפרשת עלייתו וירידתו של העתון "יידישה ולט רונדשאו"

תומס פון דר אוסטון-זאקן

נאמר באחד הגיליונות הראשונים של העתון שה- *Jüdische Welt Rundschau* הוא מפעל מיוחד במינו, שלא היה כדוגמתו מעולם בהיסטוריה המודרנית.¹

פרסום ברוח "שאו בגאון את הטלאי הצהוב"

לאחר 1938 איבדו יהודי גרמניה - ועמם הציונים - סופית את גרמניה כמקום שבו הותר להם לפעול. הוצאת ה- *JWR* היתה, לפיכך, ניסיון חד פעמי להפוך עתון למרכז של חיים יהודיים-ציוניים, כשהקשר הנותר הוא רק אידאולוגי ואינו למדינה כלשהי:

Die Jüdische Welt Rundschau מבקש להמשיך במסורת הנכבדה של עתונים יהודיים שפעלו בשפה הגרמנית; עתונים כמו *Welt* וכן *Jüdische Rundschau*... מאחר שהמרכז היהודי בגרמניה נעלם ואיננו ומשם לא יגיע כל עתון יהודי שיוכל להוות מרכז ליהודים דוברי הגרמנית ולקשר ביניהם, הרי ש- *Jüdische Welt Rundschau* לוקח על עצמו תפקיד זה. איזה מקום בעולם יכול להיות נקודת מוצא לתפקיד זה? איננו מעוניינים לייצג יהדות הבנויה על "מהגרים", אלא יהודים יהודיים היכן מרכזם. *Jüdische Welt Rundschau* יוצא בארץ ישראל. זה כבר סמל... ארץ ישראל והפזורה היהודית הן שתי עובדות בחיים היהודיים של זמננו. *Jüdische Welt Rundschau* ידועה על כולן, על ארץ ישראל וגם על ארצות הפזורה... *Jüdische Welt Rundschau* מבקש לתת ליהודים את הרגשת האחידות ולעזור להם לשאת את קשי יומם... *Jüdische Welt Rundschau* מדבר בראש וראשונה אל היהודים עצמם, אבל הוא פונה גם לעולם הלא יהודי. הוא מבקש לתרום לכך שהעולם יקבל תמונה של האדם היהודי החדש של זמננו, של המעונה והנרדף - אך גם של זה שהתחשל בעבודה ובמאבק, זה שמודע לכבוד האדם שלו - בעיצומה של סערה גורלית. הוא תומך בארץ ישראל, ודורש את עזרתם של עמים תרבותיים בהיקלטותם של היהודים בעולם ובריפוי פצעי הפורענות של השנים האחרונות.²

מרווח הפעולה של הפוליטיקה הציונית נראה בסתיו 1938 מצומצם ביותר. מדיניות המערב, שאפשרו לוועידת אוויאן בעניינם של הפליטים היהודים להיכשל, הפגינה בצורה בוטה את סירובן לעזור ליהודי גרמניה. זאת ועוד: במהלך אותה שנה סגרו כמעט כל ארצות ההגירה האפשריות את גבולותיהן בפני פליטים יהודיים. באביב 1939 הפסיקה בריטניה הגדולה למעשה את ההגירה לארץ ישראל והודיעה שאינה רוצה ש"יהודים בהמון יורשו להיכנס לחלק כלשהו של האימפריה".³

עד לסתיו 1938 עדיין קיוו יהודים רבים שיתאפשר להם קיום בגרמניה תחת שלטונם של הנאצים, או לפחות תינתן להם ארכה של עד עשר שנים שבה יוכלו היהודים הנשארים להגר מגרמניה. "ליל

אחר עלייתם לשלטון של הנאצים בגרמניה, מילאו העתונים הציוניים בארץ זו תפקידים מגוונים. שלא כעתונות של היהודים המתבוללים, הלכה העתונות הציונית והתמקדה בנושא ארץ ישראל כארץ ההגירה החשובה ביותר וכמרכז חדש ליהדות הלאומית. דמותם האידאלית של החלוצים בארץ ישראל ביטאה את האדם היהודי החדש, והתפתחה כהנגדה ליהודי הסובל מדיכוי בגלות. תיאור החיים היהודיים בארץ ישראל, שימש גם הוא אף שהדבר שלא נאמר במפורש, כביטוי של התנגדות לדימויו של היהודי ה"טפיל" שהופצה על ידי הנאצים.

ככל שצומצמה אפשרות הדיווח של העתונות הציונית בגרמניה בשנות ה-30, עקב ההגבלות של השלטון הנאצי, כן התרכזה עתונות זו בארץ ישראל ואחר כך גם בארצות הגירה אחרות.

כך קרה שדווקא בתקופה שבה התפתחה באירופה נטייה לאומנית בדיווח העתונאי, נעשתה העתונות הלאומית הציונית קוסמופוליטית יותר ויותר. עם ההגירה לארץ ישראל ולארצות אחרות, נוצר קהל קוראים חדש, שקשריו עם המולדת הישנה, גרמניה, והמולדת החדשה, ארץ ישראל, ניוונו רק מהעתונים היהודיים שגשלוהו אליו.

בפזורה היהודית, ואחר כך גם בארץ ישראל, פיתחו עתונים חדשים קשר הדוק עם הפזורה היהודית. אחד מן העתונים המעניינים ביותר בתחום זה - שגם המשיך את מסורתו של ה- *Jüdische Rundschau* שהיה שבועון גרמני-ציוני - הוא ה- *Jüdische Welt-Rundschau* (*JWR*). בייסודו של עתון זה ובהופעתו עוסק מאמר זה.

הגיליון הראשון של השבועון הציוני הזה הופיע בירושלים ב-7 במרץ 1939, נדפס בפריס והופץ משם לכשישים ארצות בעולם. הרעיון והשיווק של עתון זה היוו תשובה ישירה של העולים הגרמנים שהתיישבו בארץ ישראל לאיסור על הופעת העתונות היהודית ברחבי גרמניה בשלהי 1938. ה- *JWR* נקשר אישית ותכנית לקודמו, ה- *Jüdische Rundschau* הציוני שיצא בברלין. העתון החדש הוצא על ידי עובדים לשעבר של התאחדות ציוני גרמניה ועורכים לשעבר של ה- *Jüdische Rundschau*. במשך שנה, כמעט, שימש העתון שופר לציונות הגרמנית בתקופה שבה לא יכלו עוד ציונים להתבטא בגרמניה.

כאמור, העתון החדש היה המשך ל- *Jüdische Rundschau*, אך נערך בארץ ישראל. לאמיתו של דבר זה היה פרסום גרמני-ציוני של גולים; אך מאחר שנהגה ונעשה בארץ ישראל ונכתב גם למען הקוראים יוצאי גרמניה בארץ זו - הוא היה גם עתון ארץ ישראלי מקומי. כתוצאה מכך נוצר קושי בסיווג העתון שהרי מילא תפקידים מספר. מתוך צוק העתים, התפתח ב- *JWR* טיעון שנבע ממצב המיוחד של היהודים מגרמניה ומן האזורים שסופחו לה על ידי הנאצים; על כן

הרבה יותר מעתון רגיל: הוא ייצג את הציונות כלפי חוץ; מעל דפיו נוהלו ויכוחים משמעותיים על תפקידה ומשימותיה של המדיניות הציונית וכן הוא עזר בארגון ההגירה מגרמניה. הופעתו הקבועה של העתון, כמו גם המאמרים הראשיים המעודדים, ייצבו וחזקו את קהל הקוראים היהודי בגרמניה בעת קיומו המושפל והדחוק; הוא הפגין בכך שלציונים "היו עדיין יכולת שיקול ופעולה אף שחוסר האונים הפוליטי שלהם גלוי היה לעין כל וגם לעיניהם שלהם."

האיסור שהוטל על העתונות הגרמנית-יהודית על ידי הנאצים, יחד עם אמצעי דיכוי אחרים, היה תחילתו של תהליך סיום החיים היהודיים בגרמניה וכוון במודע לכך שעם שלילת אמצעי הביטוי האחרון שנותר "יתדרדרו היהודים למעמד של אובייקטים נסבלים בלבד."

כבר קודם לכן רווחה ההרגשה ש"כאשר מדברים על חיי היהודים בגרמניה ... אין לשכוח שלביטוי זה (חיי היהודים) יש צליל מיוחד. למעשה אי אפשר לראות זאת כחיים אלא לכל היותר כנוכחותה של קבוצת אנשים חסרי זכויות בכל תחום שהוא, קבוצה שאינה נסבלת, שקיומה נעשה קשה מרגע לרגע". המראה של יהודי אוסטריה הנאלצים לנקות את מרצפות הרחוב במברשות שיניים (לאחר האנשלוס ב-1938) - מוטטה סופית כל תקווה ל"פתרון בעיית היהודים" בדרך הציונית, כלומר יציאה מסודרת לארץ ישראל.

לאחר פוגרום נובמבר 1938 ("ליל הבדולח") לא נותר לפעילים הציונים המעטים שנותרו בגרמניה אלא לעשות כל מאמץ תחת לחץ עצום - למלט יהודים אל מחוץ למדינה. עתה היה ברור שחיים יהודיים ופוליטיקה יהודית ייתכנו רק מחוץ לרייך הגרמני וכי "תוך סבל גורא, כשכל המקודש עולה בלהבות, הגיע עידן יהודי אל סופו."

במאמר המערכת בגיליונו הראשון של *Jüdische Welt Rundschau* נכתב: "מחשבתנו נתונה בשעה זו קודם כל לאחים בגרמניה. אנו, שהיגרנו מגרמניה (כולל אוסטריה, חבל הסודטים וכדומה) הרגשנו חלק מן הטרגדיה היהודית על בשרנו ... כבר הרחקנו לכת מאז חווינו לראשונה את ההתערבות בזכויותיהם האזרחיות והחוקיות-קיומיות של היהודים. מעשים אלה גרמו להם וזעזעו נפשי אצל מאות אלפים שעבורם היתה זו מכה בלתי צפויה לחלוטין... הפוליטיקה העכשווית מתאפיינת במגמה להפוך את היהודים לגל של אנשים מיואשים, חסרי כל זכויות ורכוש... כלפיהם רשאית המדינה (שהיא עצמה הביאה אותם לדרגה זו) להתערב בצורה כוחנית. עד כמה שהדבר תלוי ביהודים הגרמנים, הכוונה להביאם לדרגה הזאת - לא תצלת."¹⁰

כפי שהודגש כבר בגיליון הראשון, כיוונו המוציאים לאור של ה-*Jüdische Welt Rundschau*, למטרות מספר שבהן טיפלו קודם לכן *Jüdische Rundschau* ועתונים ציוניים אחרים בגרמניה. היה צורך למלא את מקומם של העתונים הללו ובו בזמן לחזק את ערכי הציונות וארץ ישראל בלבם של היהודים הגרמנים.

זאת ועוד: לצד תפקידה לעמוד לצדם של יהודי גרמניה, מילאה העתונות הציונית מ-1933 ואילך יותר ויותר תפקיד נוסף: לספק ל"פזורה החדשה" של המהגרים היהודים מגרמניה מידע, ניתוח עניינים

רוברט ולטש, עורך היידישה רונדשאוו והיידישה וולט רונדשאוו שבא במקומו

הבדולח", ב-9 בנובמבר 1938 שאורגן על ידי המדינה הנאצית הבהיר להם באופן אכזרי שההל פרק חדש בפוליטיקה הנאצית האנטי יהודית, פרק שיוביל לגירוש ולהשמדה.

חסרי אונים ונואשים עקבו אותם ציונים שהספיקו להגיע לארץ ישראל אחר ההתפתחויות בגרמניה, שלא היה לאל ידם להפסיקן ואף לא להשפיע עליהן. עימות עם השלטון הנאצי נראה חסר תכלית; אפשרות של משא ומתן שיעזור ליהודים שנותרו בגרמניה לא היתה. מעתה לא נותר ליהודים, בגרמניה ומחוצה לה, אלא לראות בחוסר אונים, במשך שנים, כיצד צועדים הנאצים מניצחון אחד למשנהו.

עתון כ-*Jüdische Welt Rundschau*, שהוצא בארץ ישראל, אמור היה לתעד הרבה יותר מאשר את אסונם של יהודי גרמניה. בהתאם למסורת העתונות הציונית, התכוון העתון לנהוג ברוח קובץ מאמריו של רוברט ולטש שכותרתם היתה: "שאו בגאון את הטלאי הצהוב" ולדבר על מודעות עצמית יהודית חדשה; וזאת בעת שיהודים הפכו בהיקף ללא תקדים - לאובייקט פוליטי חסר ערך.¹¹

עתון המשך ל"יידישה רונדשאוו"

בתפקידיו אלה, ולא רק בשם, נקשר ה-JWR אל *Jüdische Rundschau* ולמסורת הפובליציסטיקה הציונית. עתון ציוני זה, הגדול והמשמעותי ביותר מסוגו בגרמניה, היה עד לאיסור הופעתו ב-1938,

MITTEILUNGSBLATT

1936

DER HITACHDUTH OLEJ GERMANIA

November II

Redaktion: Hitachduth Olej Germania,
Tel-Aviv, Rothschild Blvd. 37, Tel. 3219, P.O.B. 1480

Expedition: Palestine Publishing Company Limited,
Printing Works, Tel-Aviv, Sheinkin St.45, Tel. 3102, P.O.B.1456

Das „Mitteilungsblatt“ erscheint zweimal monatlich und wird den Mitgliedern der Hitachduth Olej Germania gratis zugestellt

DIE LINIE DER ZIONISTISCHEN AUSSENPOLITIK

Zu Weizmann's Aussage vor der Royal Commission

Professor Chaim Weizmann, der Präsident der zionistischen Organisation, stand am Mittwoch als erster jüdischer Zeuge vor der Royal Commission. Seiner Vernehmung ging eine Sitzung des vom Actions Comitee eingesetzten Politischen Ausschusses voraus, der die Stellung der zionistischen Organisation zu den

Die Judennot in der Welt, unsere Jahrtausende alte Verbundenheit mit Palästina begründen unseren Anspruch auf dieses Land. Diese moralischen Faktoren verdanken wir, wenn nicht ausschliesslich, so doch hauptsächlich, der Balfour-Deklaration; es ist selbstverständlich, dass England mit ihr auch seinen eigenen

MB - עלון הידיעות של התאחדות עולי גרמניה

תכנון העתון

"התאחדות עולי גרמניה" (HOG) נוסדה על ידי ציונים פעילים מקרב מנהיגי הציונות בגרמניה, וייצגה את יהודי גרמניה בארץ ישראל. בשנות ה-30 היא התפתחה למוסד משמעותי ביישוב. לאחר סיפוח אוסטריה לגרמניה, היא שינתה את שמה ל"התאחדות עולי גרמניה ואוסטריה" (HOGOA). גוף זה הוציא מדי שבועיים "דף ידיעות", שכלל בנוסף לעצות בנושאי קליטה ובחיי יום יום גם מאמרי רקע וניתוח של המצב בארץ ישראל ובפזורה. על אף התמקצעותו של הידיעות, לא היה ביכולתו למלא מקום של יומון או שבועון, למרות שתפוצתו הגיעה ל-3,500 עותקים¹³. על אף כל הקשיים והדחיות לא הרפו הציונים הגרמנים בארץ ישראל לחלוטין מן הרעיון להוציא עתון משלהם. גם המערכת של Jüdische Rundschau תכננה ב-1937 - בין היתר תוך פזילה לשוק מודעות רציני בארץ ישראל¹⁴ - תוספת ארץ ישראלית משל עצמה, שתהיה בלתי תלויה במהדורה הגרמנית ותודפס בירושלים. ככל הנראה רמזה אפילו הממשלה הגרמנית באמצע 1938 על הסכמה אפשרית לפרוייקט כזה.¹⁵

רעיון נוסף היה בקיץ 1938 לפעיל הציוני ברונו קירשנר.¹⁶ בתזכיר לרוברט ולטש, עורך ה-Jüdische Rundschau הוותיק, הציע קירשנר לייסד עתון יומי בשפה הגרמנית בארץ ישראל שיופיע כתוספת לעתון הארץ.¹⁷ רוברט ולטש הפך בשנות ה-30 לסמל הפובליציסטיקה הציונית בשפה הגרמנית. כאשר עלה ב-1938 לארץ ישראל, נראה פרוייקט כזה אפשרי גם מבחינה אישית. בנוסף לכל לא נותר - חוץ מבשוויץ - עתון ציוני כלשהו בשפה

וכן לפרסם דברי תעמולה ולקשרם על ידי כך לבנייתה של ארץ ישראל. לפיכך פגע האיסור על הופעת העתונים היהודיים בגרמניה לא רק בקוראים היהודיים שנותרו בארץ זו אלא גם במהגרים ובפליטים היהודים מחוצה לה.

בארץ ישראל, שאליה היגרו בשנות ה-30 מעל ל-60,000 יהודים דוברי גרמנית, תפסה העתונות היהודית מגרמניה מקום מרכזי, ובראש כולם ניצב ה-Jüdische Rundschau; שכן כל הניסיונות לייסד בארץ עתון ציוני, יומי או שבועי, בשפה הגרמנית נכשלו בשנים הקודמות בשל התנגדות היישוב היהודי שנקט לעתים קרובות באמצעים קשוחים על מנת לתמוך בעברית כבשפת התקשורת הכתובה היחידה בארץ ישראל הנבנית.

מספר ציונים מגרמניה, ביניהם אריך גוטטרוי¹¹ ניסו כבר ב-1935 להוציא כתב עת ציוני גרמני בשם אוריינט אקספרס. תוספת זו לעתון שהופיע בביירות, L'Orient, הופסקה לאחר חודשים מעטים, כשנתקלה בהתנגדות עזה מצד כל המוסדות הציוניים והעתונות העברית בארץ ישראל. אפילו התאחדות עולי גרמניה בארץ ישראל הסתייגה מפרוייקט זה רשמית.¹² כך קרה שיהודים מגרמניה, שהיו חסרי ידע בשפה העברית - ויש להניח שרוב העולים מגרמניה היו כאלה - נאלצו להיות תלויים בפרסומים מתוך לארץ; מה שיכלו להשיג בארצם החדשה, במקרה הטוב, היו דפים משוכפלים כמו "החדשות האחרונות של בלומנטל" או "הד העתונות" - פרסומים שכללו בעיקר ידיעות מתורגמות מהעתונות העברית והאנגלית. יוצא יחיד מכלל זה היה Mitteilungsblatt der Hitachdut Olej Germania (MB) (ידיעות התאחדות עולי גרמניה).

הערבים והבריטים, התנגדות להקצנה ביישוב, מאבק על "דרך שלישית" שכוונה הן נגד התכנון הכלכלי הסוציאליסטי והן נגד אלה שהלכו אחרי זאב זיבוטינסקי, והיוו ככר בגרמניה את עיקר המתנגדים ל"ציונות הגרמנית".

כמו רוב העולים מגרמניה שהיו פעילים פוליטית ובשונה ממוסדות היישוב, ראתה "אחדות העם" את מצבה הקריטי של יהדות גרמניה כאתגר הגדול ביותר עבור הציונות בפרט ועבור כלל היהדות העולמית בכלל.²⁰

מטרתה המוצהרת, שעמדה לבוא לידי ביטוי ב-JWR, היתה טיפול ביהודי התפוצה בתוך ארץ ישראל. על כן נסוגו חילוקי הדעות הארץ ישראליים הפנימיים לרקע. בהתאם למגמה זו החל תכנון העתון Jüdische Welt Rundschau. כמעט כל אלה שהיו חברים בהנהגת ציוני גרמניה ועלו לארץ ישראל, לקחו חלק בתכנון וייסודו "מעגל הידידים של JWR", שקיים קשר הדוק עם מוסדות ציוניים שונים. אלה הסכימו לפרוייקט בתנאי שהעתון החדש יהיה מיועד רק לחוץ לארץ ולא יתפתח לעתון גרמני בארץ ישראל.²¹ למרות זאת, שאפה התאחדות עולי גרמניה ואוסטריה ליצור קשר בין העתון החדש לבין הידיעות המקומי בשפה הגרמנית, וזאת "כדי להגיע גם לקהל דובר הגרמנית בארץ ישראל, להנחיל מידע על חיים יהודיים וחשיבה ציונית לעשרות האלפים שתנאי התקופה דחפו אותם לארץ ללא הכנה ולאפשר להם בכך השתרשות אמיתית."²²

מסיבה זו הוחלט לשנות את אופיו של ידיעות התאחדות עולי גרמניה, ולהוציא את העתון החדש בשתי מהדורות בעלות כותרים שונים, כשהמהדורה המקומית נקראת "ידיעות עולי גרמניה ואוסטריה" ואילו המהדורה המיועדת ל"חו"ל תיקרא JWR.²³

הגרמנית בכל רחבי אירופה. בכך בטל גם הקשר בין קבוצות שונות של יהודים מגרמניה שהתאגדו קודם לכן סביב רעיון הקמת מולדת לאומית בארץ ישראל. לא רק ליהודים שנותרו בגרמניה אלא גם לגבי רוב המהגרים, בין בעלי גישה ציונית ובין שלא, נכון היה מה שאמר אריך ליפמן - המנהל לשעבר של ה-Jüdische Rundschau על משמעותה הפסיכולוגית של ארץ ישראל (1939):

המחשבה על בניין ארץ ישראל מילאה את חייהם הקודרים של היהודים בגרמניה כמעט אור. העובדות שכיום אין כמעט משפחה יהודית שאין לה קרובים בארץ ישראל ושהאירועים בגרמניה הצדיקו את הרעיון הציוני, גרמו לכך שרעיון בניין ארץ ישראל נעשה בשבע השנים האחרונות נכס משותף ליהודים מגרמניה והוא מהווה עתה את התקווה השקטה והאמונה הגדולה של יהדות גרמניה.¹⁹

כפי שמעידים אין ספור מכתבים אל מערכת JR, תרמה העתונות הציונית בדרך זו לקשר חוצה גבולות בין היהודים מגרמניה. לאחר האיסור על הופעת ה-Jüdische Rundschau התרבו על כן הקריאות להוצאת עתון ציוני בשפה הגרמנית למען יהודי ארץ ישראל הקוראים גרמנית, וגם למען יהודים דוברי גרמנית במדינות אחרות.

עם האיסור על Jüdische Rundschau איבדו הציונים הגרמנים גם כלי ביטוי חשוב בארץ ישראל, כלי שתמך בהם קודם כל בתוך היישוב. מאמצע שנות ה-30 ניסו העולים מגרמניה להגיע להשפעה פוליטית ביישוב. מסיבה זו התארגנה מפלגה בשם "אחדות העם" סביב הפעיל הציוני גוסטב קרויאנקר, והיא ניסתה להצטייר כמייצגת את המהגר הליברלי ממרכז אירופה. מטרתה של מפלגה זו היתה לשמש כוח ליברלי מתווך בין הרוב הסוציאליסטי המזרח אירופי לבין המיעוט הרוויזיוניסטי. מטרה זו של "אחדות העם" תאמה פחות או יותר את קווי המחשבה של "הציונות הגרמנית" לשעבר: פיוס עם

Debatte im Oberhaus

Einzelschummer 0,25 Goldmark

JÜDISCHE RUNDSCHAU

Erscheint jeden Dienstag-Freitag. Bezugspreis bei der Expedition monatlich 2.- Goldmark, vierteljährlich 5,75 Goldmark. Auslandsbestellungen werden in der Währung der einzelnen Länder berechnet. Anzeigenpreis: 3 gesp. Nonparaverticele 0,50 G.-M. Stillenwoche 0,25 G.-M.

Redaktion, Verlag und Anzeigen-Verwaltung: jüdische Rundschau G.m.b.H., Berlin W15, Meinekestr. 10. Telefon: J I Bismarck 7165-70.

Postfach-Konten: Berlin 173 92, Basel V 9355, Belgrad 680 31, Bonn 294 33, Budapest 596 92, Dussel 1973, Haag 140 470, Prag 194 10, Wien 425, Zürich 104 30. Warschau 590 708, Wigan 150 030. Bank-Konten: Dresdener Bank, Depositen-Kasse Berlin, Kreditanstalt für Handel und Gewerbe, Comptoir (Rundschau), Anglo-Palästina Co. in Haifa, Jerusalem, Tel. Aviv.

Anzeigenchluss: Dienstag und Freitag nachmittags 4 Uhr. Redaktionsschluss Sonntag und Mittwoch nachmittags.

Nummer 27

Berlin, 4. IV, 1933

ח' ניסן תרצ"ג

XXXVIII. Jahrg.

Der Zionismus erstrebt für das jüdische Volk die Schaffung einer öffentlich-rechtlich gesicherten Heimstätte in Palästina. „Baseler Programm.“

Tragt ihn mit Stolz, den gelben Fleck!

Der 1. April 1933 wird ein wichtiger Tag in der Geschichte der deutschen Juden, ja in der Geschichte des ganzen jüdischen Volkes bleiben. Die Ereignisse dieses Tages haben nicht nur eine politische und eine wirtschaftliche, sondern auch eine moralische und seelische

bedeutung. Wir nehmen sie auf, und wollen daraus ein Ehrenzeichen machen.

Man müßte Seite um Seite dieser 1897 erschienenen Schrift abschreiben, um zu zeigen: Theodor Herzl war

gedacht. Wir nehmen sie auf, und wollen daraus ein Ehrenzeichen machen.

Viele Juden hatten am Sonnabend ein schweres Erlebnis. Nicht aus innerem Bekenntnis, nicht aus Treue zur eigenen Gemeinschaft, nicht aus Stolz auf eine

"שאו בואון את הטלאי הצהוב" - הכתרת ההיסטורית של ולטש ביידישה רונדשאו מה-4 באפריל 1933, בברלין הנאצית

Rundschau לדבר באופן גלוי ובהיר ולבטא את העמדה היהודית מול ההשמצות של העולם האנטישמי בהרפות ובחזרות. הוא ינהל את המאבק נגד הנאצים באופן מכובד אך נחרץ וינסה להישמע גם אצל גורמים שאינם יהודים.³⁰

מבלי לנטוש לגמרי את הקביעה הציונית האומרת שהאנטישמיות היא "תגובה נורמלית, כמעט רציונלית, של הלא יהודים על מצב לא נורמלי וחרגי של העם היהודי בפזורה"³¹ - שינו המוציאים לאור של ה- JWR את עמדתם הפוליטית במובן זה שהצטרפו - אם גם מתוך הסתייגות מסוימת - לשירות התנועה האנטי נאצית שהלכה והתפתחה בעולם.

בגיליונות הראשונים של ה- JWR, התבטאה הביקורת נגד הנאצים באופן צנוע ביותר; ישעיהו קלינוב ביקר זאת במפורש במכתבו למו"ל של הארץ, ולמן שוקן, בכתבו: "בגיליון הראשון אין אף מלה נגד גרמניה הנאצית".³² גם העורך הראשי של ה- JWR, רוברט ולטש, קבע מאוחר יותר: "הגיליון הוא, לדעתי, בלתי מזיק; אני מניח שאתם יכולים להודיע לברלין כי במקרה של טענות אפשר לומר שעתוננו הוא ציוני ולא 'עלון מהגרים', ולא יתקוף את גרמניה - אף שאינו יכול, כמובן, להסכים לאנטישמיות הנאצית - דבר שגם אין מצפים ממנו."³³

ההדפסה - בפריס

בפברואר 1939 הסתיים תכנון JWR. בהתייעצות עם נציגי הסתדרות ציוני גרמניה לשעבר, המחלקה הגרמנית של הסוכנות היהודית והוועד הפועל של התאחדות עולי גרמניה, נוצרה ועדה להוצאה לאור שאמורה היתה לייצג את הציונים דוברי הגרמנית בארץ ישראל. זיגמונד כצנלסון, שהיה המו"ל של ה- Jüdische Verlag בגרמניה, לקח על עצמו את ניהול ה- JWR. הוא וגוסטב קוריאנקר ערבו אישית להצלחת הכלכלית של הפרוייקט בהשקעות משלהם וכמעט כל הציונים הנודעים בגרמניה ובארץ ישראל תמכו בעתון החדש. קטי פרנקנהיימר, עובדת ה- JR, הצליחה להימלט מגרמניה והביאה עמה לארץ את כרססת המנויים של העתון, כך שעמדו לרשות ה- JWR כ-11 אלף כתובות שאליהן ניתן היה לשלוח את העתון. כבר קודם לכן שלחה התאחדות עולי גרמניה שלושה גיליונות של עלון הידיעות לכתובות אלה וזכתה להד חיובי.³⁴ JWR יכול היה להיעזר גם ברשת כתבים של ה- Jüdische Rundschau, שהשתרעה משנחאי על פני כל בירות אירופה ועד אמריקה הלטינית. אופיו הפתוח של JWR עודד הצטרפות לעשייה; כתבי יד נשלחו למערכת מכל קצווי תבל, כך שהעתון יכול היה לפתח עוד יותר את אופיו הבינלאומי של קודמו, ה- JR, ולעדכן את הקוראים אפילו על מצב היהודים בסן-ז'וליאנד.

כתב לשעבר של ה- JR, ארווין קסקליין, הצליח למצוא בפריס בית דפוס שהיה מוכן להדפיס תוך לילה אחד אקמות (מטריצות) שהגיעו ביום רביעי במטוס מירושלים וה- JWR נשלח בבוקר למחרת לכתובות בעולם כולו.

פריס נבחרה כמקום להדפסת העתון כדי להפוך את ה- JWR רשמית לעתון המופיע מחוץ לארץ ישראל. בעניין זה הוסכם, שעלון הידיעות של עולי גרמניה ואוסטריה, HOGOA, יודפס בתל אביב ושערו יהיה זהה לזה של ה- JWR. כן הבטיחו המו"לים של עלון

למעשה התקיימו בין כה וכה קשרים הדוקים בין HOGOA, "אחדות העם" ו"מעגל הידיים" של העתון החדש; רוב הנוגעים בדבר התקבצו מקרב פעילי הסתדרות יהודי גרמניה שמוזה שנים ניסתה לקשר את פעילותה עם ארץ ישראל. הם ציפו שעתון משלהם יחזק את מעמדם ויאפשר את המשך פעילותם מתוך ארץ ישראל:

העתון, בהתבססו על מנויי ה- Jüdische Rundschau ב-64 ארצות מחוץ לגרמניה, ינסה להיות הכלי המרכזי עבור היהודים דוברי הגרמנית הפזורים בעולם... יש חשיבות עליונה בייצור fait accompli [עובדה מוגמרת], כדי שהעתון היהודי העולמי בשפה הגרמנית... יישאר בידיים ציוניות.³⁵

המודעות שהזמן דוחק שכן מדיניות היטלר ופעולותיו באירופה ימישו אסון על יהדות אירופה, גרמה ל"מעגל הידיים" לפעול במהירות כדי להתגבר על הבעיות הכלכליות והארגוניות הרבות שהפרוייקט העמיד בפניהם. בו בזמן הם חששו שגוף ציוני אחר - בעל דעות פוליטיות מנוגדות - עלול להקדים אותם ולהוציא עתון מותאם ליהודים דוברי גרמנית ב"פזורה החדשה". אותה עת כבר הודיע עתון בעל תפישה רוויזיוניסטית בשם "המדינה העברית", שהופיע בפראג, שמעתה הוא יהיה העתון היחיד בעולם בשפה הגרמנית.³⁶

עתון ציוני עולמי - או עלון מהגרים?

הרעיון המקורי לשמר את השם Jüdische Rundschau ולהוציא את העתון בארץ ישראל, נזנח בשלהי 1938, "משום שעל ידי כך תהיה סכנה לחיי אנשי הצוות שעדיין חיים בגרמניה."³⁷ מאחר שהופעת ה- JR נאסרה בגרמניה רשמית, הועלה חשש שאי ציות לאיסור יגרור עונשים קולקטיביים קשים מצד הנאצים נגד היהודים שנשארו בגרמניה.³⁸ הוחלט בכל זאת, להבהיר לשלטונות גרמניה את אופיו העצמאי של ה- JWR.

יחסו של העתון החדש אל השלטונות הגרמניים והמדינה הנאצית בעלת האידאולוגיה האנטישמית היה לנושא מחלוקת במשך תקופה ארוכה. אמנם היה ברור שמן הראוי לבקר קשות את השלטון הנאצי ואת המדיניות שלו כלפי היהודים, אך בו בזמן היה צורך להתחשב בכך, שלמרות המגבלות הרבות יש עדיין פעילות ציונית ברייך - למשל בשאלת ההגירה, שבמסגרתה קיים צורך לשתף פעולה עם רשויות נאציות.³⁹

הוכח בעבר שהנאצים אינם מבחינים בין ציונים בגרמניה לבין כאלה שמחוזה לה. בעיניהם כל הציונים ערבים זה לזה. על כן נדרשת פעולה זהירה. מבחינת התוכן לא רצה ה- JWR שיצא לו שם של "עתון מהגרים", כי מאז 1933 הסתייגו הציונים בצורה חריפה מפרסומים שאותם הוקיעו כ"עתונות מתבוללת אדומה".⁴⁰ עתונות הגולה או עתונות המהגרים נתפשה כבסיס של היהדות המתבוללת-מסתגלת, המתנגדת להקמת בית לאומי בארץ ישראל ודוגלת בהיקלטות יהודים בפזורה; וכזאת עוררה בקרב הציונים תגובה של הסתייגות וביקורת. בהתאם לכך טופלה ברגישות גם נקודה אחרת שכבר דובר בה גם בתזכיר דלעיל: "בעיה מרכזית של ה- Jüdische Welt-Rundschau יהיה הדיון עם המעצמות העוינות והאנטי יהודיות בעולם. בניגוד ל- Berliner Jüdische Rundschau, יכול ה- Jüdische Welt-

PARISER AUSGABE

Int. Institut
Soz. Geschichte
Amsterdam

JAHRGANG I / No. 1

Erscheinensnummer

Fr. 2.50
ab 1.25
Hfl. 0.20

JUDISCHE WELT-RUNDSCHAU

JERUSALEM

דבר יהודי

FREITAG, 10. MÄRZ 1939

Redaktion, Verlag und Anzeigen-Vorwaltung: Jerusalem P. O. 400.
Der Herausgeber, Theodor Herzl, ... Druckort: Jerusalem.
Zustellungsstelle: ...
Erscheinensnummer: ...
Preis: ...

Redaktion: ...
Verlag: ...
Anzeigen: ...
Abonnement: ...
Erscheinensnummer: ...
Preis: ...

An unsere Leser

GRATIS

Die „Jüdische Welt-Rundschau“ tritt auf den Plan in einer Zeit der präzedenzlosen Krise der Judenheit, besonders des deutschsprechenden Teiles des jüdischen Volkes, einer Krise, die man in dieser Form und Zuspitzung selbst während der letzten fünf Jahre noch für unmöglich gehalten hat.

Sie will zu den deutschsprechenden Juden in der ganzen Welt reden, die heute kein verbindendes Organ mehr haben, in einer Zeit, wo sie eines inneren und äusseren Rückhaltes und einer umfassenden Information mehr bedürfen als je zuvor. Die „Jüdische Welt-Rundschau“ will zu ihnen sprechen, aber auch für sie sprechen. Sie wird die Interessen dieser Hunderttausende entrechteter Menschen und ihren Anspruch auf den Wiederaufbau eines menschenwürdigen Daseins vor der Welt vertreten.

Die jüdische Presse in Deutschland ist zusammengebrochen. Sie hat fast sechs Jahre lang unter noch nie dagewesenen Bedingungen versucht, den Juden in Deutschland Kraft und Halt zu geben und eine Orientierung in dem wüstenhaften Geschehen zu ermöglichen. Sie hat ihnen in ihrer Preisgegebenheit und Rationalität das Bewusstsein der inneren Verankerung im Judentum, der Solidarität des jüdischen Volkes und nicht zuletzt einer grossen, auch ihrer harenden jüdischen Zukunftsaufgabe gegeben. Diese deutschen Juden, einst im Gefühl ihrer materiellen und geistigen Sicherheit dahingleitend, haben stufenweise einen Prozess der Entrechtung, der seelischen Zermürbung und physischen Gefährdung sowie schliesslich der völligen materiellen Enteignung und sozialen Deklassierung durchgemacht. Sie haben zu leiden gelernt, aber auch den grossen moralischen Wert, den die Treue zum Judentum mit sich bringt.

Die Welt steht nicht nur in einer politischen und sozialen Krise ungekannten Ausmasses, sondern auch in einer geistigen, moralischen und religiösen Krise. Und das jüdische Volk, gegen das sich der erste Hauptangriff richtet, ist ein Träger geistiger, moralischer und religiöser Ideen, für die es einsteht. Die „Jüdische Welt-Rundschau“ will ein Sprachrohr des Judentums in diesem grossen, immer mehr um sich greifenden Kampfe sein.

Die „Jüdische Welt-Rundschau“ will

die grosse und ehrenvolle Tradition,

die in deutscher Sprache jüdische Zeitungen wie die „Welt“ und die „Jüdische Rundschau“ geschaffen haben, wieder aufnehmen. Leitspruch ist uns das Wort, das Theodor Herzl vor mehr als vierzig Jahren an die Spitze der „Welt“ gesetzt hat: „Unsere Wochenschrift ist ein Judenblatt. Wir nehmen dieses Wort, das ein Schimpf sein soll, und wollen daraus ein Wort der Ehre machen“. Nachdem das jüdische Zentrum in Deutschland verschwunden ist und von dort aus keine jüdische Zeitung die verbindende Funktion zwischen den deutschsprechenden Juden wieder aufnehmen kann, nimmt die „Jüdische Welt-Rundschau“ diese Aufgabe auf sich. Welcher Punkt der Welt könne für eine solche Aufgabe der Ausgangspunkt sein? Wir wollen nicht ein Judentum vertreten, das aus „Emigranten“ besteht, sondern Juden, die wissen, wo ihr Zentrum liegt. Die „Jüdische Welt-Rundschau“ geht von Palästina aus. Schon dies ist ein Symbol. Das Land des jüdischen Nationalheims ist der natürliche und geborene Ort, von wo aus heute der Ruf zur Einheit ausgehen kann. Palästina und Diaspora sind zwei Tatsachen des jüdischen Lebens unserer Zeit. Die „Jüdische Welt-Rundschau“ wird über beides berichten, über Palästina und über die Länder der Zerstreuung. Besonders liegt uns am Herzen das Schicksal der ausgewanderten deutschen Juden überall in der Welt. Die „Jüdische Welt-Rundschau“ wird bestrebt sein, ein gewissenhaftes Bild der Lage und der Wandlungen zu geben, aber auch für alle konstruktiven und produktiven Versuche der Wiederaufrichtung und der

Linderung der Judennot eintreten. Jedes Werk jüdischer Aufbauarbeit erfordert vor allem den Einsatz und die Entschlossenheit der Juden selbst. Diese Kräfte der Selbstbehauptung wollen wir wecken helfen. Die „Jüdische Welt-Rundschau“ will den Juden das Gefühl des Zusammenhangs geben und ihnen ihre Sorgen tragen helfen. Sie sollen die jüdische Fahne nicht sinken lassen.

Die „Jüdische Welt-Rundschau“ spricht in erster Linie zu den Juden selbst, aber

sie wendet sich auch an die nichtjüdische Welt.

Sie will dazu beitragen, der Welt ein Bild des neuen jüdischen Menschen unserer Zeit zu geben, der gekühten und geistigen, aber auch des in Arbeit und Kampf gestählten, inmitten eines turbulenten Schicksals seiner Menschewürde bewussten Juden. Sie tritt ein für Erez Israel, sie fordert die Hilfe der zivilisierten Völker bei der neuen Einordnung der Juden in der Welt und bei der Heilung der Wunden der Katastrophe der letzten Jahre.

Schliesslich empfinden wir noch eine andere Aufgabe, die bis in das private Leben hineinreicht. In der neuen Zerstreuung, die mit solcher Ehemenz über uns hereinbrach und uns in alle Winkel der Welt trieb, weiss einer vom andern nicht. Viele Verbindungen wurden zerstört.

Die „J.W.-R.“ will ein Instrument der Verbindung der Getrennten sein.

In unserer Zeitung werden unsere Leser Familiennachrichten, besonders von ausgewanderten Juden, finden. Diese sind heute mehr als nur private Anträge, sie geben ein Bild der Wanderungen und neuen Wohnsitze. Wir wollen auch helfen, Nachrichten über einzelne Menschen und Adressen zu beschaffen. Dies wird uns dadurch erleichtert, dass wir zu Juden in 60 Ländern der Welt sprecher und mit ihnen in Verbindung stehen. Schon vor Beginn des Erscheinens haben wir so viele Zuschriften und Zustimmungserklärungen aus aller Welt erhalten, dass wir daraus den Mut schöpfen, an das schwierige Unternehmen heranzugehen. Wir appellieren an alle Leser und Freunde, uns dabei zu helfen.

Bei einem Versuch wie dem unseren sind auch die technischen Dinge wichtig. Wir haben mit grossen Schwierigkeiten zu kämpfen: der Geographie. Wir werden bestrebt sein, die schnellsten Postwege für die Zusendung unserer Zeitung ausfindig zu machen. Dies ist dadurch möglich geworden, dass wir eine europäische Stelle schaffen, die das in Palästina abgeschlossene Blatt schon drei Tage später in den wichtigsten europäischen Ländern in die Hand der Leser bringt.

Wir fordern alle deutsch-lesenden Juden auf, sich um die „Jüdische Welt-Rundschau“ zu scharen. Wir brauchen die Hilfe und das hitlige Interesse aller, wenn wir unsere Aufgabe erfüllen sollen.

Redaktion und Verlag der
„JUDISCHEN WELT-RUNDSCHAU“

Aus dem Inhalt:

Dr. Chaim Weizmann / Brief an den Herausgeber — Martin Buber / Das Ende der deutsch-jüdischen Symbiose — Dramatische Zuspitzung in London (Leitartikel) — Berichte aus Holland, Ungarn, Südafrika u. a. — Palästina 1939 — Der 12. März in Italien — Auswanderungsfragen — Judenfragen-Nummer einer deutschen Zeitung — Sport: Sind wir olympiareif? — Such-Rubrik: „Wer ist wo?“ u. s. w.

[התבוללות] חדשה, שכן המהגרים חסרי המידע (עדיין) עלולים להסתגר באיים של דוברי גרמנית והפליטים בארצות אחרות עלולים לאבד את הקשר לציונות. רוב הנפגעים יהיו אותם יהודים שהיו לא פוליטיים ולא ציוניים לפני חילופי השלטון (בגרמניה). אנשים אלה חששו ב-HOGOA, עלולים ללכת לאיבוד כליל מבחינתה של הציונות, משום שאין ארגון המסוגל לדאוג להם כל הזמן.

"עתון הוא האמצעי היחיד שיאפשר קשר עם אנשים אלה. הוא יוכל לנהל את המאבק נגד הריחוק הגיאוגרפי ולמנוע את התרסקותו של רעיון העם היהודי... נוסף לכך חשופים כיום המהגרים מארצות מרכז אירופה להשפעות אנטי ציוניות ואנטי ארץ ישראליות חזקות. המאמצים לאסימילציה, שהיו חסרי סיכוי בגרמניה שלאחר 1933, מופיעים כיום כשהם חזקים יותר. בעוד אנו שותקים, גדלה השפעתן של קבוצות יהודיות אחרות על המהגרים. אנו משוכנעים שלאחר התמוטטות המרכזים היהודיים דוברי הגרמנית ופירוקם של ארגונים ציוניים בגרמניה ובאוסטריה, אחרי כל אלה, ארץ ישראל לא תוכל לייצר את המרכזים החדשים. אנו מאמינים שיש צורך בלתי נמנע בלבד [הפיוור במקור] יכולה להיות מרכז אפשרי לביטאון ציוני... מסיבה זו תמכנו בכל כוחנו בהוצאת עתון חדש שיבוא במקום העתונות הצייונית שלנו שהושמדה והרינו שמחים על כך ש-Jüdische Welt-Rundschau הפך למציאות."³⁵

הסיבות לעוינות כלפי העתון החדש

על רקע טיעוני התאחדות עולי גרמניה ואוסטריה ומצוקתם של יהודים יוצאי גרמניה, נשאלת השאלה מדוע הגיבו חלקים גדולים של היישוב במידה כה גדולה של אגרסיביות כנגד הופעת ה-JWR. כבר אז הועלתה השערה שהעוינות של העתונים בעברית נבעה מהפסד המונופול שלהם בשוק המודעות; נראה שהחשש היה, שעתון ערוך היטב, בגרמנית, יתחרה בהם בצורה משמעותית.³⁶ ההיסטוריון יואב גלבר ציין בהקשר זה גורם נוסף: זה זמן היה כעס בקרב רוב היישוב, בעל האוריינטציה המזרח אירופית, על "התלות של עולים מגרמניה בשפה הגרמנית ובתרבותה... הם פוגעים בכך בגאווה הלאומית ומעכבים את תחייתה של הלשון העברית."³⁷

גורם חשוב נוסף היה הצורך להחליש את השפעתה של "הציונות הגרמנית", שאליה נקשרו הן JWR והן "אחדות העם". ל"ציונות הגרמנית" יוחסה גישה טובלנית יותר כלפי הערבים, שהתבטאה בעיקר ב"ברית שלום", ארגון שדגל במדינה דו-לאומית³⁸ ובמדיניות של שיתוף פעולה הדוק עם הבריטים.

אישים כדוגמת מרטין בובר, רוברט ולטש, אליהו אורבך וקורט בלומנפלד - כולם קשורים ל-JWR - נתפסו בארץ ישראל כמייצגי הזרם הפוליטי ה"נל". עמדתם המתונה עוררה בסוף שנות ה-30 ביקורת הולכת וגוברת. בעתון הבוקר נכתב, שיהודים מגרמניה מתקבלים אמנם בברכה, אך לא רצוי ש-Maineckon Strasse (מקום מושבה של הסתדרות ציוני גרמניה) יועתק לארץ ישראל, על אפיו והאווירה סביבו.³⁹

גם עתונאי הארץ ישעיהו קלינוב לגלג באומרו ש"תהום אידאולוגית פעורה בין דרך חשיבתו של JWR לבין זו של היישוב."⁴⁰ נוסף על כך חששו המפלגות הצייוניות שאם יעלה בידי הצייונים מגרמניה להקים מפלגה משלהם - תהיה בכך תחרות רצינית על קול הבוחרים.

הידיעות שגם להבא יישלח העלון רק למנויים ולא יימכר באופן חופשי, וזאת בהתאם לסיכום שהיה עם ההנהלה הצייונית.³⁵

הריב סביב ה-Jüdische Welt-Rundschau

עם הופעת הגיליון הראשון של JWR, במרס 1939, פרץ ריב הריף בקשר לעתון, ריב שהפך לוויכוח על מקומם ותפקידם של העולים מגרמניה בארץ ישראל. בריב זה באו לידי ביטוי הניגודים העמוקים שבין יהודי מרכז אירופה, לבין היישוב שדמותו עוצבה על ידי יהודי מזרח אירופה.

לא ברור אם היתה זו סתם טעות שעלון הידיעות המופץ בארץ ישראל נמכר בכל זאת באופן חופשי בקיוסקים - או שמלכתחילה תוכנן כך, בניגוד להסכם עם ההנהלה הצייונית. עתוני הבוקר העבריים הארץ, הבוקר והמשקיף דנו את הופעת JWR ברותחין; איגודי עובדים וארגונים ציוניים אחרים התבטאו בפומבי נגד הוצאת העתון; קם אפילו "ועד למלחמה נגד העתונות הגרמנית", ויש אומרים שהדברים הגיעו עד לשריפתו של JWR בראש חוצות.³⁶ בעקבות האירועים האלה נשמעו קריאות להתרמת העתון: "קיוסקים המוכרים את ה-Jüdische Welt-Rundschau או את עלון הידיעות של HOGOA לא יקבלו עוד שירות של אספקת עתונים יומיים."³⁷ ב-26 במרס התקיימה עצרת מזהה מרכזית בירושלים שבה נדרשה התאחדות עולי גרמניה באופן אולטימטיבי להפסיק את הוצאת העתון תוך 48 שעות, שאם לא כן יינקטו נגדה צעדים חריפים יותר.³⁸

הסיבה לסערה היתה התמוגגותו של עלון הידיעות (MB) עם JWR, שכן פירוש הדבר היה הופעה בפועל של עתון בשפה הגרמנית בארץ ישראל. במכתב לרוברט ולטש נאמר במפורש: "הפסק להוציא עתון בשפה הגרמנית מכיוון שהעברית היא שפת הארץ."³⁹ לאחר שהופעל לחץ כבד והולך על JWR ו-HOGOA, שאליו הצטרפו גם חלק מן היהודים מגרמניה, נכנעו בעלי העתונים. בשתי הודעות נפרדות שראו אור בגיליונות הקרובים של JWR ו-MB, הצדיקו אמנם המו"לים של שני העתונים את התפישה המקורית של הפרוייקט שלהם, אך קיבלו את תביעות מגיני השפה העברית: להבא יהיו JWR ו-MB כלי תקשורת נפרדים; JWR יופץ לבדו מפריס כעתון חוץ ו-MB יחזור ויופץ בארץ כדו שבועון של התאחדות עולי גרמניה.

בהודעותיהם התגוננו HOGOA ורוברט ולטש והגנו על ה-JWR, נגד ההאשמות שהוטחו בהם, תוך שהם מבקרים את התנהלותו של המאבק נגדם; זה שנים רבות קיימים בארץ, כך אמרו, כתבי עת בידיש ובאנגלית המודפסים כאן, וכלפיהם אין התנגדות כפי שהיתה כלפי העתון הגרמני. רק השימוש בשפה הגרמנית מסעיר באופן קבוע את הרוחות, אף שדווקא העלייה הגרמנית עושה מאמצים נמרצים במיוחד לקליטת המהגרים. ההתנגדות ל-JWR משפיעה באופן שלילי על המדיניות הצייונית כולה ומבודדת את הנפגעים עוד יותר: "כיום חיים אלפי יהודים [גרמנים] לחלוטין לצד היישוב בלי כל קשר לחיי הארץ. קודם לאירועים התאפשר גם לשכבות אלה לקרוא את העתונות הצייונית של מרכז אירופה."⁴⁰

זאת ועוד: "המחסור בעתונים ציוניים בגרמנית שיוכלו למלא תפקיד חינוכי חשוב, עלול להעצים את סכנתה של 'אסימילציה

WELT JUDISCHE RUNDSCHAU

JAHRGANG II / Nr. 20

Redaktion, Verlag und Anzeigen-Verwaltung: Jerusalem P. O. B. 689; Mamilla Str., Telefon 3879. Für unverlangte Manuskripte wird keine Garantie übernommen. Jeder Einsendung oder Anfrage ist ein Interaktionsbogen beizufügen. Zuschriften für die Redaktion werden nicht an Einzelpersonen, sondern an die Redaktion, Jerusalem, P. O. B. 689 erbeten.

JERUSALEM

20. MAI 1940

י"ב אייר ת"ש

Erscheint einmal wöchentlich: — Anzeigenannahme für alle Länder: ausschließlich Jerusalem P.O.B. 689. — Anzeigentexte per Luftpost erbeten. — Die Anzeigen-Seite zerfällt in 6 Spalten, je 3,6 cm breit. Grundpreis 1 inch = 2½ cm sh 3/, je Spalte. — Minimalgröße 1½ inch (3,75 cm). Bezugspreise vergl. Liste am Schluss d. Blattes.

INFERNO IN WESTEUROPA

In wenigen Tagen hat sich in Westeuropa eine der grössten Tragödien der Geschichte vollzogen. Das kleine friedliebende und kulturell hochstehende Holland wurde von der Dampfwalze der deutschen Kriegsmaschine zertreten. Was jeder Nicht-Blinde kommen gesehen hat, ist eingetreten. Die Schuld einer unbegreiflichen Sorglosigkeit und völligen Verblendung, das Nicht-Erkennen des Teufels, ob er als Drache, als Schlange oder in schmeichlerischer Lamms-Gestalt auftrat, die Bagatellisierung der Leiden anderer, solange man selbst verschont blieb, kurz: die Preisgabe der „kollektiven“ Sicherheit und der Mangel an wirksamen Vorkehrungen für den Ernstfall, das alles hat sich so gerächt wie es sich rächen musste. Das dunkle Kapitel der Ge-

und wie relativ leicht es den Deutschen gelungen ist, ihre verräterischen Kolonnen in alle diese Länder hineinzubringen, wird man sich der ganzen tragischen Ironie, der Verblendung der Völker gegenüber der wirklichen Bedeutung des Hitler-Regimes bewusst. Dies gilt auch heute noch für eine Reihe von Ländern, die noch nicht in den Krieg verwickelt sind und die wir besser nicht nennen.

Gegen eine Macht wie Hitler ist mit „Resolutionen“ nicht zu kämpfen. Er lacht darüber. Er hat es selbst offen gesagt. In seinem Buch „Mein Kampf“ steht alles. Aber niemand nahm es ernst. In Rauschnings Buch „Gespräche mit Hitler“ wird berichtet, welche Meinung Hitler von der „bürgerlichen“ Unentschlossenheit, Vertrauensseligkeit, Wirklichkeitsblind-

in einer furchterlichen Krise Gutes erwiesen haben.

Dabei erfüllt uns der Gedanke an die in Holland und Belgien lebenden jüdischen Flüchtlinge mit besonderem Entsetzen. Denn zu allen Schrecken des Krieges treten für sie noch die Schrecken einer etwaigen Rückversetzung unter die Nazi-Herrschaft, der sie entflohen waren. Tausende von Angehörigen der verbündeten westlichen Völker fallen im Kampf bei der Verteidigung der bedrohten Gebiete und es widerstrebt uns, gegenüber diesen furchtbaren Opfern unsere Spezialorgane hervorzukübeln. Und doch wird jeder verstehen, dass es sich bei dem Judenelend unter Nazi-Hand noch um etwas anderes handelt, als was die Geißel des Krieges jedem Volke bringt.

הגיליון האחרון, 20 במאי 1940, בעיצומה של ההתקפה הגרמנית נגד צרפת ולאחר כניעת בלגיה והולנד. בעמוד הראשון — "תופת במערב אירופה"

אם יש לכם עניין בעובדות, הריני מוכן להציג בפניכם מאות מכתבים מכל המדינות, מיהודי גרמניה וגם מיהודים אחרים שמאו הפסקתה של העתונות היהודית בגרמניה אין להם עוד עתון... אי אפשר להשוות מצב זה למצבה של קבוצת יהודים אחרת כלשהי בעולם. קיימת, למשל, עתונות יידיש גרבת המופיעה בפולין, באמריקה ובארצות אחרות ויש אומרים שעתונים אלה נמכרים לאלפיהם גם בארץ ישראל. ליהודי גרמניה אין עוד מרכז ולא עתון, אין קשר ביניהם לבין מרכזים יהודיים. האנשים המוציאים את Jüdische Welt-Rundschau מרגשים קשר לתרבות העברית ולתחיית היהדות לא פחות מכל אחד אחר; אך מאחורינו עומדים עשרות אלפי בני אדם שאינם דוברי עברית. זוהי המציאות שלנו. אני משוכנע שבמצב זה אין תפקיד חשוב יותר מהתיוון בין בני אדם אלה לארץ ישראל העברית.⁴⁸

ואכן, חשש זה התברר כמוצדק: זכור סיפורה של מפלגת העולים מגרמניה "עלייה חדשה" בשנות ה-40, שהיתה, בתקופות מסוימות, למפלגה השנייה בגודלה בציבור היהודי בארץ ישראל. היה גם ויכוח בין כוחות פוליטיים של יהודי מזרח אירופה מן העליות הקודמות לבין המהגרים הבורגנים-ליברליים מגרמניה ומרכז אירופה. כך, לדוגמה, הגיע הנס גיאורג בורגר למסקנה "שיש לראות ב-Welt-Rundschau, ב-MB וב-HOG... אופוזיציה חדשה שיש להתייחס אליה ברצינות." הוויכוחים סביב JWR נובעים "מעמדות פוליטיות מנוגדות ומרצון למנוע את הופעתו של כלי ביטוי אופוזיציוני חדש ביישוב". השאלה בדבר עתון בשפה הגרמנית בארץ ישראל לא היתה סיבה אלא רק עילה לסכסוך.⁴⁹

לאחר הצהרות אלה וההפרדה הרשמית בין JWR ל-HOGA שככה הביקורת כלפי העתון, אף שלא נעלמה כליל עד לפרוץ מלחמת העולם השנייה. הפצת העתון דרך פריס, ללא MB כתוספת של "עתון מקומי" המודפס בארץ ישראל, היוותה נסיגה עבור פרודייקט המכנה את עצמו Welt-Rundschau; וכך גם העריך פליקס שניבלג, לא בלי היסוס, במכתב לשוקן: "בכך נעשה תוכנו [של העתון] לא עכשווי במידה רבה וגם סיכויי המודעות הורעו מאוד."⁵⁰

גם רוברט ולטש, מייצג מובהק של מסורת השמאל הליברלית של הציונות הגרמנית, ידע שהמאבק הוא על עניין עקרוני יותר מאשר על הוצאת עתון בשפה הגרמנית. נראה שמסיבה זו ניסה להתחיל את רישומן של ההתקפות על JWR ולהציגן כאי-הבנות. במכתב ארוך שפורסם גם בעתונות העברית נקט ולטש עמדת הגנה על רעיון JWR מול מבקריו. גם הוא הדגיש שהעניין אינו סב על עתון ארץ ישראלי, אלא ש-JWR נועד ליהודי גרמניה שבפזורה, שגורלם הייחודי דורש אמצעים מיוחדים:

JWR לא הופיע עוד מאז. עם זאת, מקיץ 1940 התפתח ה-*Mitteilungsblatt* והיה בעזרתם הפעילה של רוברט ולטש ועובדיהם לשעבר של JWR, לשבועון ציוני בשפה הגרמנית, שמילא לפחות עבור יהודים מגרמניה שהיו בארץ ישראל את התפקיד ש-JWR אמור היה למלא.

ה-MB נשלח - כל עוד ניתן הדבר - גם למגויים בהו"ל ושימש למפלגת "עלייה חדשה" כלי פובליציסטי, שהמשיך בשנות ה-40 את מסורת הציונות הגרמנית בארץ ישראל. אותה עת התפתח בארצות הברית ה-Aufbau מעתון מהגרים קטן לכלי ביטוי החשוב ביותר של הגולה היהודית והמשיך, לפי דרכו, את מסלולו הפוליטי הפרו ציוני והאנטי פשיסטי של ה-JWR.

תרגמה מגרמנית: אסתר מישאל

***

1. JWR, גל' 7, 21.4.1938.
2. שם, גל' 1, 7.3.1939.
3. Erklärung des Foreign Office, zit. nach Saul Friedländer, Das Dritte Reich und die Juden, *Die Jahre der Verfolgung 1933-1939*, München 1998, s. 322.
4. Robert Weltsch, *Tragt ihn mit Stolz den gelben Fleck; Zur Lage der Juden in Deutschland 1933*, Berlin, 1933.
5. JWR, גל' 22, 11.8.1939, עמ' 2.
6. Hans Albert Walter, *Deutsche Exilliteratur 1933-45*, Deutsche Exilpresse, Band 2, Darmstadt/ Neuwied 1972-74, s. 577.
7. שם.
8. Denkschrift von Rabbiner Dr. Max Nussbaum, geschrieben für Mr. Morgenthau oder Stephan Wise sofort nach seiner Einwanderung in die USA (August 1940), Yad Vashem Archives Jerusalem. 01/ 232, s. 15.
9. *Mitteilungsblatt der Hitachduth Oley Germania* (MB), November 1938, s. 1. (ועלון ידיעות של התאחדות עולי גרמניה בארץ-ישראל). להלן MB.
10. JWR, גל' 1, 7.3.1939.
11. אריך גוסטרווי עלה ב-1934 לארץ ישראל. כתב בעתונים הציוניים. מחבר "ארץ הבנים: פלשתינה מקרוב", וינה 1934.
12. "זה שבועות מספר מופיע עתון יומי גרמנית בשם L'Orient Express...". מרכז התאחדות עולי גרמניה הביע את התנגדותו הנמרצת לעתון ודרש מכל העולים מגרמניה שלא לתמוך בו בשום צורה. MB, גל' 1, יולי 1935.
13. שם, גל' מאי 1935.
14. הידיעה המשוכפלת התחרה במחלקת המודעות של *Jüdische Rundschau* ומודעותיו מארץ ישראל התרבו בהתמדה והיו למקור הכנסה חשוב.
15. מערכת ה-*Jüdische Rundschau* שלחה ב-27 ביולי 1938 את הדברים הבאים למיניסטרויון התעמולה של הרייך: "הכוונה היא להעמיד אישיות משפטית בארץ ישראל, שתקבל על עצמה בגאמנות את תהליך ההדפסה והחלוקה בארץ ישראל. גוף זה אמור להיות מורכב מציינים מגרמניה, הקרובים לנו והיים עתה בארץ ישראל... כפי שהדברים עומדים כיום, הרי זה בלתי אפשרי לקבל מודעות ארץ ישראליות מקומיות מכיון שרק חלק מן ה-*Jüdische Rundschau*. מגיע לארץ ישראל והמחיר במרק זהב גבוה מדי. לעומת זאת קיימים סיכויים טובים בהחלט לשוק מודעות בתוספת הנזכרת, כפי שהזכרנו כבר בכך שהמודעות הרבות בדפים המשוכפלים מדוות תחרות רצינית ל-*Jüdische Rundschau*. כמו כן, הכוונה

באפריל 1939 נוסדה אגודת הידידים של *Jüdische Welt-Rundschau*, היא "Jewish Newspaper Ltd". גוסטב קוריאנקר וויגמונד כצלסון ערבו ל-40% מתוך השקעה פרטית של 15,000 פרנק.⁵⁰ שיתוף הפעולה עם HOGOA נסתיים רשמית. JWR לא נשלח עוד אוטומטית למנויי MB, אף שנתר שיתוף פעולה לא רשמי מסוים ביניהם.

על אף ההפסד הכספי בעקבות הארגון מחדש, הצליחו היוזמים להוציא את JWR ללא שינוי עד פרוץ מלחמת העולם השנייה. כמקווה, התפתח העתון תוך חודשים מעטים לכלי-תקשורת אשר לא רק נקרא ברחבי העולם אלא אף עורר הד רב בקרב ציונים ואנטי ציונים. עד לסגירתו המוחלטת באביב 1940 היה JWR, ללא ספק, כלי הביטוי החשוב ביותר של הציונות הגרמנית.

ניסיון "לשרוד ולהתמצא בסערות תקופה זו"⁵¹

במסגרת מאמר זה לא מתאפשר לי, לצערי, להציג כראוי את המאמרים, המסות והפרשנויות ב-JWR, שעסקו בפוליטיקה ובתרבות בארץ ישראל, אף שהם יותר מראויים לכך. את כולם צריך היה להציג בפירוט: את "סופה של הסימביוזה הגרמנית-יהודית" מאת בובר, את סיקור הקונגרס הציוני הכ"א בז'נבה, את הוויכוח על תפקידה וסיכוייה של הלאומיות היהודית החדשה בארץ ישראל,⁵² את הקריאה להבנה עם הערבים או את הניתוח של הגזענות האנטישמית - את כל אלה היה צריך לתאר ביתר פירוט. כמו כן איני מתייחס לדיווח על מחקר בקשר לתמורות בניתוח הגרמני-ציוני של האנטישמיות ושל האסטרטגיה הציונית מול הבריטים והערבים.

JWR השתדל, כשהוא נעזר בציונים ולא ציונים מגרמניה, לשמש כמה לוויכוחים הללו ובה בעת לנתח את ההתפתחויות הרודפות זו את זו בפוליטיקה העולמית, לפרש אותן ולנקוט עמדה - כאשר התאפשר הדבר.

בזמן הקצר של קיום העתון, כשהופץ דרך פריס, פלשו הגרמנים לפראג, נחתמה ברית היטלר-סטלין, התקיים הקונגרס הציוני הכ"א ונאסרה במידה ניכרת העלייה היהודית לארץ ישראל על ידי שלטונות המנדט ולפי תקנות "הספר הלבן" של מאי 1939. וכל זה קרה, בזמן שלעיתים קרובות הגיעו ספינות נושאות מה שקרוי "מהגרים בלתי לגליים" לחופי ארץ ישראל, אם לא נתפסו בידי הבריטים.

עם פרוץ מלחמת העולם השנייה נאלץ ה-JWR להפסיק את הופעתו בצורתו עד אז. שלושה חודשים מאוחר יותר, בדצמבר 1939 הופיע שוב, כשהוא נסדר ונדפס בארץ ישראל וממנה נשלח למספר ארצות. פלישת גרמניה הנאצית לצרפת, בלגיה והולנד במאי 1940 הפסיקה את הופעת העתון סופית.

מיד לאחר פרוץ המלחמה אוחדו JWR ו-MB מבלי שהדבר יגרום לוויכוחים מחודשים ביישוב. ב-13 בנובמבר 1939 החליטו חברי "אגודת הידידים" ש-JWR יפורסם רשמית על ידי HOGOA.⁵³ לאחר הפסקת ההוצאה העצמאית ב-1940, עברו כל הזכויות לשם העתון ל-HOGOA וזו הודיעה מצדה ש"תדאג כמיטב יכולתה לכך שאם בזמן כלשהו יוכל JWR להופיע שוב בארץ ישראל, לא יתאפשר לשום עתון, בגרמניה או בארץ אחרת, להשתמש בשם JR או JWR ולטעון שהוא ממשיך את מסורתו."⁵⁴

- s.13.
32. ישעיהו קלינוב לזלמן שוקן, 12.3.39, אצ"מ A376-65.
  33. רוברט ולטש לגוסטב קרויאנקר, 9.3.1939, שם, שם.
  34. הנס גיאורג בורגר, הויכוח סביב JWR, מוקדש לרוברט ולטש ליום הולדתו ה-80, ב: Emuna Horizonte, שנה 1, מס' 5, אוקטובר 1971, עמ' 321.
  35. ראו: חדשות אחרונות של בלומנטל, שנה 1, מס' 617, עמ' 22, 17.3.1939.
  36. הנס גיאורג בורגר (הערה 34 לעיל), עמ' 325.
  37. ד"ר פליקס שניבלג לזלמן שוקן, 12.3.1939, אצ"מ A376-65.
  38. שם, שם.
  39. שם, J.1/3 992.
  40. הודעת התאחדות עולי גרמניה ואוסטריה בעניין *Jüdische Welt-Rundschau* ו-*Mitteilungsblatt*, ב: MB של HOGOA, גל' 13, 24.3.1939.
  41. כנ"ל.
  42. בעניין לציין שעלוני הידיעות כגון "Press Echo" כתבו מסיבה זו נגד JWR השוו: Press Echo, שנה 1, גל' 11, 7.4.1939.
  43. יואב גלבר (הערה 20 לעיל), עמ' 61.
  44. באחד המגשרים הראשונים שלה הבהירה "אחדות העם" שהבנה יהודית-ערבית עשויה למנוע את חלוקתה של ארץ ישראל. אחדות העם, יולי 1938, עמ' 6. באותו פרסום הותקפו קשות הרוויזיוניסטים. גם יואב גלבר מגיע למסקנה ש"אחדות העם" התקרבה יותר ויותר ל"ברית שלום" וליהודה ל. מגנס. יואב גלבר (הערה 20 לעיל), עמ' 57.
  45. פליקס שניבלג לזלמן שוקן, 12.3.39, אצ"מ A376-65.
  46. ישעיהו קלינוב לזלמן שוקן, 12.3.39, שם.
  47. הנס גאורג בורגר (הערה 34 לעיל), עמ' 330.
  48. הועתק מתוך MB, גל' 13, 1939, עמ' If.
  49. ד"ר פליקס שניבלג לזלמן שוקן (הערה 37 לעיל).
  50. כך הוחלט באספה מיום 19.4.1939. ראו פרוטוקול, אצ"מ A376-65.
  51. JWR, שנה 1, גל' 2, 17.3.1939, עמ' 3.
  52. ויכוח זה הגיע לשיאו כאשר אדם בשם טריסטן ליאנדר כתב ב"יודיווי של אסימילנט", שהוא מוצא לנכון להתגונן נגד כך ש"לנו הפליטים, שנמלטנו סוף סוף מרעם הסערה ביער האלונים הגרמני, רוצים להציע את רשרושם של יערות הקרן הקיימת העתידיים; ואלה שנמלטו מן הגיתגום אל החלום על הבית הלאומי המהולל - מתוך אמון או אמונה - הגיעו כאן למלחמת תרבות ואי הבנה שהרחיקה אותם למשך עשרות שנים מחיי תרבות ורוח של האומה; כאן הגישו להם רק תרבות מורח יהודית טהורה מתורגמת בשטחיות לעברית, מתובלת באחת הדוגמאות הגרועות ביותר של נציגוליוס נוסח שלטי רחוב", JWR, גל' 20, שנה א', 28.7.1939.
  53. בעניין פרסום ה- JWR על ידי התאחדות עולי גרמניה, ראו: אצ"מ A376-65 פרוטוקול, קיץ 1941, שם, שם.
  54. היא להכניס בתוספת המוזכרת ידיעות שונות כגון אלה של 'התאחדות עולי גרמניה'. הארכיון הציוני המרכזי בירושלים (להלן: אצ"מ), תיק A376-65.
  16. ברונו קירשנר הוציא לאור בשנות ה-30 את העתון הציוני הסטודנט היהודי; השתתף בייסוד מכון ליאו בק: עלה לארץ ישראל ב-1937.
  17. מכתב מברונו קירשנר לרוברט ולטש, 11.8.1938, אצ"מ, A167-47.
  18. Erich Liepmann, *Das Dritte Reich und die Juden. Versuch einer Analyse nach sieben Jahren*, Jerusalem 1939, s. 32.
  19. ארכיון יד ושם, ירושלים, 01/135. רוברט ולטש למרטין רוזנבלוט, 24.12.1938, אצ"מ, A376-65 (תיקי זיגפריד מוזס).
  20. יואב גלבר, "יהודים גרמנים בחיים הפוליטיים של ארץ-ישראל היהודית, 1933-1939", פורסם בבולטיין של מכון ליאו בק, 76, 1987, עמ' 59.
  21. רוברט ולטש לזיגפריד מוזס, 1.12.381, אצ"מ, A376-65.
  22. ההצהרה של "מעגל היודים" של JWR, ללא תאריך, שם, שם.
  23. שם, שם.
  24. תזכיר מפברואר 1939, עמ' 2, אצ"מ A167-44.
  25. כנ"ל. העתון הציוני היחיד בשפה הגרמנית לפעולה החדשה - **Jüdische Rundschau** - הוצא על ידי מנפרד גיאורג ונאלץ להפסיק את הופעתו לאחר כניסת הנאצים לחבל הסודטים.
  26. כנ"ל.
  27. במכתב של א. ראו לוולטש לאחר ליל הפוגרומים, נמסרה אזהרה ש"המשך הופעתו של עתון בשם JR מירושלים מסוכן במיוחד לעבודתנו בגרמניה... הסכנה היתה קטנה יותר לו נשא העתון שם אחר... עבור עבודתנו בגרמניה יהיה גם רצוי יותר שהעתון לא יראה את תפקידו העיקרי במלחמה בשלטון הגרמני". ראו לוולטש, 15.12.1938, אצ"מ, A37-65. בהקשר זה נערכה אפילו בדיקה קצרה האם יש אפשרות להפיץ את העתון גם בגרמניה. מחשבה זו נזנחה מיד.
  28. Carsten Teichert, *Chasak! Zionismus im nationalsozialistischen Deutschland 1933-1938*, Köln 2000, s. 76.
  29. קרט בלומנפלד לזיגפריד מוזס, אצ"מ, A376-65. כן בחיבור של יאן קרוקר שהיה מאוחר יותר כתב ב-JWR, בו הוא מתפלמס חריפות עם הגולה והעתונות שלה מתוך השקפה ציונית: יאן קרוקר, ספרות מהגרים בהקשר להגנה עצמית, *Jüdisches Volksblatt*, פראג, שנה 27 מס' 47, 17 בנובמבר 1933, עמ' If.
  30. תזכיר, ראו לעיל, הערה 24.
  31. יגאל עילם, מצוטט אצל: Mario Offenburg, *Überlegungen zur Politik und Geschichte des Antisemitismus in Deutschland*, ברלין 1979, עמ' 3. והשוו: רוברט ולטש בחיבור משנת 1932, "שאלת היהודים והציונות": "הציונות רואה את הסיבה לבעיות היהודים כמעמדו הלא נורמלי של העם היהודי. כל התופעות האחרות, גם האנטישמיות, הן רק תסמינים של בעיית היהודים ולא טבעה". R. Weltch, *An der Wende des modernen Judentums* Tübingen, 1972.